

האם אפשר לסמוך על בעל העסק?

הרב יצחק דביר

הקדמה

לאחרונה נשמעים קולות רבים המפקפקים על החובה להחזיק משגיח כשרות, בתוך כך הוקמו מערכות שונות המציגות את עצמן כמערכות כשרות, ובפועל מתהדרות בכך שהשגחתן מבוססת על אמון בבעל העסק בלא צורך בהעסקת משגיח.

ברוח זו פסק בג"ץ שגם בעל עסק שאינו מושגח על ידי גוף כשרות מסודר רשאי להציג בפרהסיא את הקריטריונים ההלכתיים שעל פיהם הוא פועל בבית העסק, ואת רמת כשרות המוצרים שאותם הוא צורך.

עלינו לברר, האם ישנה משמעות הלכתית לעדותו של בעל העסק? או שמא אין לאכול במקום שאינו מושגח?

1. נאמנות בעל עסק שאינו שומר מצוות

התשתית ההלכתית העומדת בבסיס נאמנותו של אדם להעיד על כשרות המוצר הוא 'עד אחד נאמן באיסורים'¹. מדברי הגמרא ביבמות מוכח שדין זה נאמר מסברא,² וכלשונו רש"י (שם):

דאי פשיטא לן דסמכי עליה כל זמן שלא נחשד דאי לאו הכי אין לך אדם אוכל משל חברו ואין לך אדם סומך על בני ביתו.³

1. חולין י ע"ב, גיטין בע"ב.

2. יבמות פח ע"א: 'אלא סברא היא מידי דהוה אחתיכה ספק של חלב ספק של שומן ואתא עד אחד ואמר ברי לי דשומן הוא דמהימן'.

3. רש"י בחולין י ע"ב, אמנם הביא לכך מקור 'דכל יחיד ויחיד האמינתו תורה וזבחת מבקר ומצאנך (דברים יב, כא) ושחט את בן הבקר (ויקרא א, ה) ואכלי כהנים על ידו ולא הזקיקו להעמיד עדים בדבר', אך נראה שזו רק דוגמה להתבססותה של כל התורה על כך שסומכים על נאמנותו, ואינו לימוד מן הפסוקים ממש.

הרמב"ן, הרשב"א והר"ן בחולין שם הביאו בשם הירושלמי ש'שאם אי אתה אומר כן אין לך מתאכסן אצל חברו', אך בירושלמי שלפנינו אינו נמצא. ועיין בצפנת פענח, הל' מאכא"ס פי"א הכ"ה, שכתב שלפי זה משמע שהתורה לא אמרה שמצד עדות מספיק אדם אחד לאיסורים, אלא משום שאין אפשרות להתנהל אחרת האמינותו, ומאיזך גיסא הביא מקומות אחרים שמהם משמע שמצד עדות נאמן, ועיי"ש שהביא נפקא מינות לכך.

המשנה במסכת בכורות (ל, א) מלמדת אותנו כלל חשוב בנאמנות זו:

"זה הכלל החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו".

כלומר: אדם אינו נאמן להעיד על כשרות, כאשר הוא עצמו חשוד שאינו מקפיד על שמירת האיסור עליו הוא מעיד. הטעם לכך מובא במשנה במסכת דמאי (ב, ב): "על עצמו אינו נאמן כיצד יהא נאמן על של אחרים?". וכך פסק השולחן ערוך (יו"ד קיט, א):

החשוד לאכול דברים האסורים, בין אם הוא חשוד באיסור תורה בין אם הוא חשוד באיסור דרבנן - אין לסמוך עליו בהם⁴.

ערוך השולחן (ק"ט ס"ק י, וס"ק כ) מעיר שעל מנת שאדם ייחשב כחשוד אין חובה לדעת בוודאות שהוא אינו מקפיד על הלכות כשרות, ודי בכך שסביר להניח שכך הוא נוהג, וכדברי:

ואם הוא מיקל במצות ואיסורים פשיטא שהוא חשוד... כלל גדול צריך לדעת דכל דיני חשוד... אין הכוונה דזוקא כשנתקבל עדות בב"ד שזה האיש עבר עבירה זו... אלא אפילו חשד בעלמא שיצא עליו קול קלא דפסיק או קלא דלא פסיק מקרי חשוד⁵.

לכן, כאשר בעל העסק אינו שומר מצוות⁶, ומן הסתם גם אינו מקפיד בביתו באופן מלא

לעומתם התוספות גיטין שם למדו את נאמנות עד אחד מהנאמנות שנתנה התורה לאשה בספירת ימי נדתה. רבים מן הראשונים דחו לימוד זה, ואף לי בענייני קשה מנין ללמוד מכאן לכל התורה, שאפשר שחידשה תורה לגבי נידה שנאמנת בכך וזהו גדר האיסור, אך אין זו נאמנות כללית בשאר איסורי תורה.

4. בסעיף ז' שם פסק השולחן ערוך שגם חשוד נאמן על מוצרים של אחרים, אולם הטעם לכך הוא הכלל 'חזקה אין אדם חוטא ולא לו' – אדם אינו מוכן לקבל את עונשו בעולם הבא בשביל הנאתם של אחרים. כלל זה היה שייך בדורות עברו בהם גם כופרי ישראל האמינו בליבם באמת, אך אינו שייך באנשים שהאמונה מהם והלאה, ואינם חוששים כלל לשכר ועונש. (כעין זה כתב בש"ך ס"ק יח, שאין הדברים אמורים במומר, וכ"כ חכ"א עא, ה. והגר"א בס"ק יח כתב שלא אמרו כלל זה אלא במי שלא נחשד בפירוש ולא ראינוהו עושה עבירה).

בנוסף בשו"ת הר"ן (סימן כה) כתב שדווקא כאשר אין למעיד הנאה בכך אנו בטוחים שלא יחטא לשם הנאתו של אחר, אך במקרה שהוא מוכר את מוצריו – חזקה זו בוודאי אינה קיימת, ואין החשוד נאמן.

5. עיין דרכ"ת ס"ק ב' שהביא עוד חבל אחרונים שכך סוברים.

6. בגמרא בחולין ג. מובא שאוכל נבלות לתיאבון מותר לאכול משחיטתו, מכאן למד הרשב"א (שו"ת הרשב"א חלק א תשפב) שדווקא מי שעושה להכעיס אינו נאמן, וכן פסק הרמ"א יו"ד קיט ב', וא"כ לכאורה יש להתיר להאמין לתינוקות שנשבו שאינם עושים להכעיס. אלא שרבים מן האחרונים דחו את דברי הרמ"א (הגר"א ס"ק יח, ערוה"ש ס"ק יג, ועיין עוד באריכות בדרכי תשובה ס"ק טו),

על הלכות כשרות, הוא אינו נאמן להעיד האם הדבר כשר⁷. דין זה אינו נובע בהכרח מזלזול ופקפוק בנאמנותם האישית, אלא מכך שהנושא אינו חשוב להם מספיק ויש לחשוש שמא לא דקדקו וטרחו להעמיד את הדברים על דיוקם, ולכן אין להאמין בכך גם לחבר טוב הנאמן עליו⁸.

2. נאמנות בעל עסק שומר מצוות

גם אדם שאינו נאמן לעדות בבית דין (כגון קרוב או נוגע), הרי הוא נאמן באיסורים, משום שאיננו זקוקים בזה לגדרי עדות⁹. לאור זאת כתב הרמב"ם (הל' שחיטה פ"י הי"ד):

כל טבח שהוא יודע הטיפות האלו והרי הוא בחזקת כשרות מותר לו לשחוט ולבדוק לעצמו ולמכור ואין בזה חשש, שעד אחד נאמן באיסורין **בין יש לו הנייה בעדותו בין אין לו הנייה בעדותו**...¹⁰

אם כן, סתם אדם נאמן על דבריו אפילו כאשר יש לו טובת הנאה מכך, ואיננו חוששים

ויש שהעירו (ש"ך שם ס"ק ה, ט"ז ס"ק ד) שבגמרא הובא ש'בזק סכין ונותן לו' משמע שבבדיקת הסכין אין אנו מאמינים לו, והטעם משום שאנו סומכים על עובר עבירה לתאבון שאם יכול לעשות בהיתר לא יעשה באיסור, אבל כאשר הדבר דורש ממנו לטרוח, כגון בדיקת הסכין (עיין ברשב"א ח"א תל שהוכיח שלא בכל טרחה איננו מאמינים אלא בטרחה מרובה), וקל וחומר כאשר הדבר דורש ממנו לשלם ממון נוסף כדי לקנות מוצר כשר – בזה הוא אינו נאמן. (בנוסף נראה שהגמרא מדברת במציאות של יהודי שמכיר את הדת והיא נמצאת במערכת השיקולים שלו ולכן הוא יעדיף לעשות בהיתר, אך יהודי שהדת אינה מעניינת אותו כלל כמו רבים מאחינו שאינם שומרי תומ"צ אין זה שייך).

7. מצאנו תקדימים הלכתיים לכך שהגדירו ציבור שלם שמסתמא אינו נאמן, ולא דנו לגבי כל אדם לגופו: א. בגמרא בנדה לג: כך מובא שבנות צדוקים אינן נאמנות לגבי כתמים. ב. במשנה בכורות (לה). מובא שכהנים אינם נאמנים על ראיית בכור. ג. במסכת חולין (צג): מובא שהטבחים אינם נאמנים על ניקור החלב. ד. כל מסכת דמאי מבוססת על כך ש"ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרישין..." (סוטה מח.). ה. בגמרא במסכת ע"ז (לט): מובא שהחנוונים בסוריא היו חשודים על מכירת דברים שאינם כשרים. ו. בשו"ת הריב"ש (ד) הביא שאנוסי ספרד אינם נאמנים על האיסורים. 8. עיין באג"מ י"ד א' נד שהרחיב בכך, אך כתב שכאשר מכיר את טבעו ודרכיו היטב שיתאמץ כדי שלא להכשילו בכשרות, יכול לסמוך על כך "משום שלא נכנס זה בגדר נאמנות אלא בידיעה עצמית שהוא כראיה ממש כיון שיודע בכרוך שאינה משקרת לו", ובחלק ב' מג סייג הדברים "אבל ע"ז צריך ידיעה ברורה כהא דבעל שמכיר את אשתו שהוא אתה תמיד כעובדא דרבא שהאמין לבת ר"ח אשתו וכאב את בנו כעובדא דר"פ ואבא מר בנו שהם מצד הרבה דברים שראו תמיד והכירו שטבעם שלא לשקר".

9. עיין בחקרי לב, י"ד סי' קצב, שהאריך בכך, ועי' קצות החשן, סי' מו ס"ק יז, שהסביר שפסול רשע אינו מחשש שמשקר, אלא משום שגזרה התורה שאינו נאמן לעדות, ולענין איסורים איננו צריכים עדות. ועי' בגיליון מהרש"א, לשו"ע סי' קכז ס"ק ג, שהתיר גם בפסול נוגע וכן בשאר קרובים, ועי' בשערי יושר, שער ו פ"ח, שהביא ראיות מראשונים רבים שאין פסול במעיד על עצמו.

10. עי' להלן שמצינו מקרים חריגים שכאשר ישנה הנאה אינו נאמן בכך.

שמה שיקר כדי להרוויח. לפי זה לכאורה יהיה כל בעל עסק (שומר מצוות, כדלהלן) נאמן על ממכרו, ואין צורך להשגיח עליו.

אולם בכמה מקרים במהלך ראו חכמים שמצב הכשרות פרוץ, והפקיעו את נאמנותם של אנשים שאינם מוחזקים בכשרות. הדוגמה הראשונה לכך היא גזירת 'דמאי, בה גזרו חכמים שרק אנשים שהוחזקו כנאמנים יאמנו על הפרשת תרומות ומעשרות, אך עמי ארצות אינם נאמנים על כך. הטעם לגזרה זו מובא בגמרא במסכת סוטה (מח ע"ב):

לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד... עמד והתקין להם: הלוקח פירות מעם הארץ יפריש מהן מעשר ראשון ומעשר שני...

בגמרא בעבודה זרה (לט ע"ב) מובאת גזרה דומה:

אין לוקחין ימ"ח מח"ג (אלו ראשי תיבות של המוצרים דלהלן) בסוריא. לא יין ולא מורייס ולא חלב ולא מלח סלקונדרית ולא חילתית ולא גבינה אלא מן המומחה.

רבים מן הראשונים¹¹ הבינו שגמרא זו עוסקת בגזרה מקומית שנגזרה על חנווני סוריא שהיו רגילים למכור מאכלי איסור, ולכן הפקיעו מהם חכמים את נאמנותם, אך למוכרים במקומות אחרים יש להאמין כל עוד לא הוחזקו כחשודים בוודאות. לעומת זאת הרמב"ם (הל' מאכא"ס פי"א הכ"ה) הבין שהגמרא מחדשת גזרה כללית המפקיעה את נאמנותם של כל המוכרים שלא הוחזקו בכשרות, וזו לשונו:

בזמן שהיתה ארץ ישראל כולה לישראל היו לוקחין היין מכל אדם מישראל ואין חוששין לו, ובחוצה לארץ לא היו לוקחין אלא מאדם שהוחזק בכשרות, ובזמן הזה אין לוקחין יין בכל מקום אלא מאדם שהוחזק בכשרות...

בטעמו של הרמב"ם נחלקו הפוסקים:

(1) מה'חתם סופר'¹² משמע שאחר החורבן חלה 'ירידת הדורות', וכבר קשה לומר שמן הסתם כולם נאמנים.¹³

11. כן דעת רש"י שם, וכן הריטב"א, המאירי, הר"ן והרא"ה שם. וכן דעת הראב"ד, הל' מאכא"ס פי"א הכ"ה.

12. שו"ת חתם סופר, אבה"ע סי' קמו.

13. כך משמע מדבריו שהשווה זאת לדיני עדויות אחרות. לדבריו קשה שהרי הרמב"ם במפורש כתב שגם בזמננו אדם בתוך ביתו נאמן. בשו"ת יהודה יעלה, ח"ב סי' טז, הבין שמחמת ירידת הדורות אסר הרמב"ם את קניית המוצרים מאדם שאינו נאמן לכתחילה, אך בדיעבד לא בטלה נאמנותו.

(2) 'ערוך השלחן' (יו"ד סי' קיט סעי' ד) כתב: "דאע"ג דהתורה האמינתו לכל אחד מישראל על האיסורים מ"מ חנוני קבוע שמוכר תמיד בכל עת ובכל שעה שאני דהוא מורה התירא". לדבריו, חכמים ראו שנפרצה נאמנות המוכרים המתעסקים במכירת המוצרים ומעידים על כשרותם כל היום ולכם גם בנושא הכשרות, ולכן גזרו לקנות ממוכרים שהוחזקו בנאמנות בלבד.

(3) הנצי"ב מוולאזין מסביר בשו"ת 'משיב דבר' (ח"ב סי' ז) שחכמים הבדילו בין אחריות על כשרות פרטית לאחריות על כשרות של מערכת ציבורית: "אין קונוין יין וכדומה ממי שאינו מוחזק בכשרות, אף ע"ג שמותר לאכול בביתו **מכל מקום ברבים בעינין שיהא מוחזק בכשרות, מטעם שלא רבים יחכמו לדקדק אחריו** אם יהא דבר שיהא מקום לחשוד".

למעשה פסק ה'שלחן ערוך' (יו"ד סי' קיט סעי' א): 'החשוד לאכול דברים האסורים ... אין לסמוך עליו בהם'. רבים¹⁴ הבינו מכך שדווקא על 'החשוד' אין לסמוך, והוא אינו פוסק כרמב"ם שאין לקנות מכל אדם עד שתוחזק נאמנותו.¹⁵ לעומת זאת הרמ"א העיר על ה'שלחן ערוך' וכתב:

ו"א אפילו ממי שאינו חשוד, רק שאין מכירין אותו שהוא מוחזק בכשרות, אסור לקנות ממנו יין או שאר דברים¹⁶ שיש לחוש לאיסור.

הרמ"א אמנם הביא את דברי הרמב"ם רק כ"ש אומרים' (ובדרכי משה כתב שהמנהג אינו כדבריו¹⁷), אך למעשה רוב הפוסקים הבינו שכך פסק למעשה,¹⁸ ואין לסמוך אלא על מוכר שמוחזק בכשרות.

לדבריו אפשר להסביר את החת"ס שלכן בתוך ביתו נאמן, משום שאין למתארח אפשרות אחרת לקנות ממקום אחר והוי כדיעבד.

14. ש"ך שם ס"ק א, הלבוש שם ס"ק א, פר"ח שם ס"ק א'.

15. אמנם יש שהבינו שאף ה'שלחן ערוך' מודה לדברי הרמב"ם, אלא שהשו"ע מדבר על אכילה בביתו, ובזה גם לשיטת הרמב"ם כל מי שלא הוחזק לחשוד נאמן; חכמת אדם עא ב, וכן הסכים גם בערוה"ש שם ס"ק ז, ובפרי תואר שם ס"ק א.

16. מדברי הרמ"א משמע שנאסרה קניית כל הדברים, ולא רק הדברים שהוזכרו בגמרא, וכן משמע מטעמים של המשיב דבר וערוה"ש דלעיל, וכן משמע מהמג"א, או"ח סי' לח, שהרחיב זאת לעניין נאמנות על תפילין. אך הרדב"ז, לרמב"ם שם, כתב שדווקא מוצרים אלו הוחזקו כקלים בעיניהם ונחשדו עליהם, וכן משמע קצת ממרכבת המשנה שם, וכן התוס' יו"ט, דמאי פ"ד מ"ה.

17. ולכן בש"ך הבין שלמעשה פסק כראב"ד.

18. ט"ז, לשו"ע יו"ד סי' קיט ס"ק א; הגר"א, לשו"ע שם ס"ק יח; פרי תואר, לשו"ע שם ס"ק א, והבין שכן דעת השו"ע ג"כ; ערוה"ש ס"ק ח, חכ"א עא ב; מג"א או"ח סי' לח ס"ק יג (אך עיין במחצה"ש שם שהבין שהמג"א פסק כש"ך, שרק במקום שדינו מרובים אסור), וכן במשנ"ב סי' לח ס"ק ד, וכן הבין בשו"ת משיב דבר ח"ב סי' ז.

על פי האמור, לכאורה נתון הצורך בהשגחת כשרות חיצונית במחלוקת הפוסקים: לשיטת הרמ"א אין אפשרות לקנות מבעל עסק כאשר לא מכירים באופן אישי שהוא מוחזק כנאמן (מובן שלא מספיק לראות שיש לו כיפה על הראש, אלא צריך להכיר שמתנהג ומחנך עפ"י דת ישראל), ולכן צריך להעמיד על גביו משגיח כשרות שנבדק ונאמן בכך. לעומת זאת לדעת השלחן ערוך לכאורה אין צורך במשגיח כשרות, ובעל העסק עצמו נאמן על ממכרו (כאשר הוא אינו חשוד על אכילת מאכלים שאינם כשרים בעצמו¹⁹).

אלא שהשלחן ערוך עצמו בהלכות שחיטה (יו"ד א, א) כתב אחרת:

הכל שוחטים לכתחילה... אפילו אין מכירים אותו שמוחזק לשחוט שלא יתעלף, וגם אין יודעים בו שהוא מומחה ויודע הלכות שחיטה – מותר ליתן לו לכתחילה לשחוט ומותר לאכול משחיטתו, דשרוב הרגילין לשחוט הם בחזקת מומחין ומוחזקין. במה דברים אמורים: בשאינו לפנינו, אז מותר לאכול משחיטתו וסומכים על החזקה, אבל אם הוא לפנינו – צריך לבדקו אם הוא מומחה ויודע הלכות שחיטה.

מדבריו נראה שרק כאשר לא ניתן לברר על נאמנותו של השוחט ניתן לסמוך על כך שמן הסתם הוא נאמן (וגם זאת רק משום שרוב העוסקים בשחיטה בקיאים בהלכותיה), אך כאשר ניתן לברר זאת – אין לאכול בלא בירור. האחרונים נחלקו מדוע במקרה זה הדין שונה ממכירת מוצרים שבה התיר השולחן ערוך להאמין לכל אדם:

הש"ך (יו"ד קיט ס"ק א) מסביר שהשלחן ערוך מודה לדברי הרמב"ם לעניין שחיטה משום ש'דיני שחיטות מרובים, ובקל יכול לעשות שהייה או דרסה או שאר פסולים'. לפי דברי הש"ך, מלבד עובדה שבבתי עסק המוכרים בשר ועופות גם לשיטת השלחן ערוך אין להאמין אלא למי שמוחזק כנאמן, נראה שעם ההתפתחות התעשייתית וריבוי חומרי הגלם השונים גם הכשרות בבתי עסק אחרים הפכה למורכבת ומסובכת יותר, ומחייבת ידע נרחב בהלכות ובמציאות, ולכן גם לדעת השולחן ערוך אין לסמוך אלא על אדם שהוחזק כנאמן בלבד.

'ערוך השלחן'²⁰ הסביר את דברי השלחן ערוך באופן שונה, לשיטתו השולחן ערוך בהלכות שחיטה לא התיר לסמוך על בעל העסק אם אינו מוחזק כנאמן משום שהשוחט הוא שמוכר את הבשר, וכאשר מי שהכין את המאכל הוא שמוכר אותו, יש לנו חשש רב

19. שו"ע יו"ד קיט, א.

20. ערוך השלחן, ס"י א סע"י י.

שגם אם המאכל אינו כשר הוא ישווק אותו ככשר כדי לא להפסיד פרנסתו. ב'שלחן ערוך הרב'²¹ הוסיף שכאשר הדבר מיוצר על ידי אחר יחשוש המוכר להציג את המוצר ככשר אם אינו כזה, שהרי היצרן יודע את האמת ושקרו יכול להתגלות, אך כאשר הוא מייצר את המוצר – כל הנתונים נמצאים בידו והוא אינו חושש לשקר.

להבנתם פסק ה'שלחן ערוך' המתיר להאמין לכל מוכר, שייך דווקא כאשר הוא אינו מייצר את הדבר וביכולתו לקנות ולמכור מוצרים כשרים. אך במסעדות, מאפיות וכדומה גם לשיטת השלחן ערוך אין לקנות ממי שלא הוחזק בכשרות.²²

ערוך השלחן (יו"ד קיט, א) מסביר מהם הקריטריונים לאדם המוחזק בכשרות:

אין הכוונה שיהיה ירא אלהים מרבים או חסיד וצדיק, אלא כל שמתנהג ע"פ דת ישראל מניח טלית ותפילין ומתפלל ג' פעמים בכל יום ונוטל ידיו לאכילה ומנהיג את בני ביתו בכשרות דת תורתנו הקדושה זה נקרא מוחזק בכשרות...

וב'שלחן ערוך הרב' (הלכות שחיטה סי' א סעי' ב) כתב:

צריך לדרוש ולחקור עליו אם הוא אדם כשר וזרכיו מתוקנים ויראת ה' על פניו וגם שיהיה יודע ללמוד ולהבין בעצמו בגמרא ובפרש"י שאז יש לו לב להזהר כמו שאמרנו רז"ל אין בור ירא חטא ואיכא מאן דאמר בגמרא שאם קרא ושנה ולא שמע תלמידי חכמים דהיינו למוד הגמרא הרי זה בור.

3. נאמנות בלא בקיאות בהלכה

הרדב"ז²³ התקשה מדוע חכמים גזרו שלא יהיו עמי הארץ נאמנים על תרומות ומעשרות, והרי 'עד אחד נאמן באיסורים?' בתירוץ הוא עומד על עקרון חשוב:

שלא נחשדו עמי הארץ למכור אלא דבר שהם חושבין שהוא מותר, כגון דמאי, אבל דבר שהוא אסור לכל מן הדין לא נחשדו עליו.²⁴

כלומר, נאמנות 'עד אחד נאמן באיסורים' שייכת דווקא כאשר ברור לנו שהמעיד בקי בכל

21. שו"ע הרב, הל' שחיטה קו"א סי' ב.

22. בערוה"ש שם הקל גם לדעת הרמ"א באיסורי דאורייתא, שבזה אין לחשוד שימכור לו, ורק כאשר שוחט ומוכר בעצמו יש לחשוד בו. אך בסימן קיט, ט כתב שבימינו בעוונותינו אין לסמוך על סברא זו, שלא מירתי מאיסורא דאורייתא וגם בזה יש חשש שיכשילו את הרבים.

23. רדב"ז, לרמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"א הכ"ה.

24. כך תירץ גם בערוה"ש שם ס"ק ב. וכן הסביר בחזו"א, דמאי סי' י ס"ק ו; וכן יישב במטה יהונתן, סי' קיט (הובא באוצר המפרשים), את הקושיה מהשו"ע שבהלכות שחיטה דלהלן.

פרטי ההלכה והמציאות, אך כאשר ייתכן שהוא אינו בקי בכך – איננו יכולים להיות בטוחים שהמוצר אכן כשר.

כשרות בבית עסק היא נושא מסובך הכולל פרטים רבים, המחייבים בקיאות וידע רב, התעדכנות בנבכי הכשרות והתמקצעות בתחום זה. לכן גם לשיטות הסוברות שכל אדם נאמן בכך, עלינו לחשוש שגם אם אינו משקר במזיד, הוא אינו מודע לכל ההלכות, עדכוני הכשרות והשלכותיהם למעשה, משום כך ישנו צורך בהעמדת משגיח שלמד והתמקצע בדבר זה.²⁵

4. נאמנות בכשרות ציבורית

הנצי"ב מוולאזין בשו"ת 'משיב דבר' (שם) מסביר שגם הראשונים הסוברים שכל אדם נאמן, לא כתבו כן אלא 'במושכר מאיזה יחיד', אבל במערכת קבועה וציבורית גם הם מודים שיש להעמיד השגחה נאמנת שתוודא את הכשרות המוצעת לרבים.

משום כך בדורות האחרונים התקבע במנהג ישראל שרב המקום משגיח על כשרות העסק ונאמנותו, וכך מעיד 'ערוך השלחן' (סי' קיט סעי' ט):

וכן המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל כשאחד שאין מכירים אותו שהוא מוחזק בכשרות הביא יין או גבינה או חמאה או קמח פסח או כרשעות יבשות או בשר מעושן וכיוצא בדברים אלו מביא עימו כתב הכשר מרב היושב על כסא הוראה וביחוד בזמן הזה שרבתה הפריצות והמינות אסור ליקח מאדם שאין מכירים אותו בלא כתב הכשר.

בספר 'בית הלל'²⁶ כתב שאפילו מאדם נאמן בכשרות אין לקנות בלא השגחה:

ומזה יראה שתקנו בפנקס המדינה שלא ליקח שום דבר מאכל או יין אלא אם כן שיש ביזו כתוב וחתום מאיזה אב"ד שנעשה בהכשר שקורין 'כשר', ואף אם הוא מחוזק בכשרות, משום לא פלוג...

כך גם קבעה הכנסת במדינת ישראל בחוק אונאה בכשרות: 'בעל בית אוכל לא יציג בכתב את בית האוכל ככשר, אלא אם כן ניתנה לו תעודת הכשר'.

25 ובכל מקרה יש צורך בהעמדת משגיח כדי שיהא נאמן על תרומות ומעשרות, עיין בחזון איש, שביעית י אות ז ואילך שהסתפק מי נחשב כנאמן לעניין תרומות ומעשרות בימינו.
26 בית הלל, סוף סי' סה; והעתיקו דבריו בבית לחם יהודה, סי' קיט ס"ק א, ובדרכ"ט ס"ק ז.

סיכום

על אף ש'עוד אחד נאמן באיסורים' גזרו חכמים שלא להאמין לבעל עסק על ממכרו. לכך ניתנו כמה טעמים:

- (1) כאשר מגיעים לענייני כספים לא כל אדם מוחזק כנאמן.
- (2) יש צורך בפיקוח ציבורי על בתי עסק המוכרים לציבור.
- (3) מערכת הכשרות מרובה בפרטים הלכתיים ומעשיים, וצריך אדם שיתמקצע בכך.
- (4) ההקפדה על ההלכה נשחקת כאשר מוכר באופן קבוע.
- (5) ישנו חשש שהשיקולים הכלכליים יגברו על השיקולים ההלכתיים.